

Pál-Antal Sándor

Vásárhelyi várvédelem 1658-ban?

A Hét 1983. március 11-i 9. számában egy érdekes cikk jelent meg a marosvásárhelyi várról. *Várépítő mesteremberek* címmel. A cikk az eseményeket 1658. évi tatárdúlásig, azaz Nagy Szabó Ferenc memóriálé író halálának megemlékezéséig viszi. E két tényhez volna egy-két hozzáfűznivalóm, mivel nem értek egyet azzal az állítással, hogy: „a krónikás a város védelmében halt hősi halált, amikor a hadak égetve, prédálva elérik a várost”.

Mi készítette a cikk íróját arra, hogy ezeket az adatokat kétkedés nélkül közölje? Valószínűleg a forrásanyagként használt régebbi pontatlan helytörténeti írások iránti bizalma. De vajon a valóságban is sor került erre a pusztításra Marosvásárhelyen? Tényleg hősi halált halt Nagy Szabó Ferenc a város védelmében? Avagy másként ért véget az élete?

Mielőtt a kérdésre választ keresnénk, nézzük meg, mi is történt az akkori tatárdúláskor Marosvásárhely környékén. A török–tatár főszereg javarésze Brassó felől jöve Kolozsvár felé haladt. Az ebből kivált egyik kisebb sereg megpróbálta elérni a Maros mentén a Székelyföldet. Útjukban a védtelen falvak közül több megsemmisült. Erre a sorsra jutott többek között Marosdátos és Kerelő. Ezen falvak református anyaegyházai elpusztultak, a menekülő lakosok a védettebb helyen fekvő szomszédos településekre húzódtak. Így pl. a kerelőiek többsége papostól Búzásbesenyőre ment, amelynek református egyháza filiából anyaegyházzá vált. Az ellenség közeledtének hírére Marosvásárhely is lázasan készülődött. A Balavásár felől érkező vész hírekre 1658. augusztus 29-én „esmét futamodás lőn” – Nagy Szabó Ferenc, s a város vezetői sietve megszervezték a vár védelmét. Ennél több konkrétumot az itteni eseményekből nem ismerünk. Az adathiány miatt születhetett meg a város romlásáról szóló, többek által ellenőrizetlenül átvett és terjesztett legenda.

A legismertebb rémhír ezek közül Orbán Baláznak *A Székelyföld leírása* című művében található. Ebben Orbán ezeket írja: „a Vásárhelyre vonult vármegyei és maroszéki menekültek aug. 23-án gyűlést tartva, védelemről tanácskoztak, a város 300 lovast állított ki, de ezek vitézsége nem mentheté meg a szegény várost, mert a tatárok nagy sokasága Balavására felől jöve, megrohanta Vásárhelyt, azt elhamvasztotta, sőt várát is ostrommal bevévén, csak onnan 3000 embert hurcolt rabságra.”¹ Orbán az adatok első részét Nagy Szabó memóriáléjából vette át, utal is erre. Az ostromra és a következményeire vonatkozó rész megegyezik Benkő Károly 1862-ben írt, de csak nemrég kiadott várostörténetében² közöltekkel. Hasonló tartalmú közlés

---

¹ Orbán Balázs IV. 114.

² Benkő K. 1862, 76.

található id. Bethlen Imrének II. Rákóczi Györgyről készített művében is. Bethlen szó szerint ezt írja: „A Maros Vásárhelyre ment Tatár csapat az egy ott levő kis Vár kerítéséből három ezer embert vitt el fogságra.”³

A nagy népszerűségnek örvendő Orbán Balázs-féle könyvnek, *A Székelyföld leírásának* a megjelenése után a város 1658. évi „tragédiája” a köztudatba is átment. A közlés szavahihetőségét pedig növelte az, ahogyan Nagy Szabó memóriáléját zárta, vagyis hogy Balavásáránál a tatárok, és a végzetet nem kerülhetik el. A későbbi helytörténeti munkák – mint Traian Popa 1932-ben megjelent várostörténete⁴ és mások – átvették és tovább terjesztették ezt a hírt. Még a legfrissebb marosvásárhelyi útikalauzban is megemlítik.

De mit tudnak minderről a szemtanúk, a város krónikásai, valamint a korabeli dokumentumok?

Nagy Szabót már említettük. Tőle tudjuk azt is, hogy a védelem megszervezéséről tanácskoztak a város vezetői és a vármegyei nemesek, de eredménytelenül, és hogy kertjéből, védelmi célokból mind kivágták a gazdag terméssel teli gyümölcsfákat.⁵

Kívülről a városnak volt egy másik, kevésbé ismert krónikása is: Enyedi Márton. Enyedi 1675-ig viszi az *Emlékezések könyvét*.⁶ Leírja Gyulafehérvár romba döntését, Torda felégetését és Kolozsvár megsarcolását, de szülővárosa elözönlését meg sem említi. Pedig háromezer ember elhurcolása, még ha részben a környékről idemenekültek voltak is, egy 3000-3200 lakosú kisvárosból, mint amilyen akkor Marosvásárhely volt, nem kerülhette el figyelmét.

A kortársak közül még két íróra hivatkozunk: Enyedi Istvánra és Kőröspataki Jánosra. Enyedi István nagybányai jegyző a XVII. század vége körül, Szalárdi János 1662-ben befejezett *Siralmas magyar krónikájából* jócskán merítve, megírta II. Rákóczi György katasztrófával végződő lengyelországi hadjáratát és az azt követő 1657–1660. évi eseményeket.⁷ Ebben elsőként írja le Marosvásárhely „pusztulását”. Szerinte a kastélyt a tatárok csakhamar meghágván, az oda szorult népet, közel 3000 embert mind rabságra hajták.

Enyedi állításával szemben a mezőcsávási kortárs pap, Kőröspataki, históriás költeményében hitelesebb tanúként örökítette meg Erdély pusztulását, ebben a lakhelyéhez közel fekvő Marosvásárhely sorsát. A Gyergyóba betörő tatár-moldovai csapatok kiveréséről az alábbi méltató sorokat írta:

„Szép hírnevet szerzél magadnak Csík s Gyergyó,

³ Id. Bethlen Imre: *Második Rákóczi György ideje*. Nagy Enyed, 1829.

⁴ Popa 1932, 117.

⁵ Nagy Szabó Ferenc *Memóriáléja*. = Erdélyi Történelmi Adatok. I. Kolozsvár, 1855., 167-168.

⁶ MmOL, Marosvásárhelyi Református Kollégium lt. Kéziratok, 1. sz.

⁷ Kiadva 1862-ben az *Erdélyi Történelmi Adatok* IV. Kötetében.

Noha reád jöve az vipera kígyó,
De meggyőzéd ötet, mint erős bajvívó,
Mert helyen volt szíved, kezed, fegyvered jó.”

Marosvásárhelyre vonatkozóan a város szomszédságában élő historikus költő kiemelte azt, amit a megtörtént eseményekre gondoló vásárhelyi kortársak elhallgattak, vagyis a meg nem történtet. Méltatta a városnak a pusztulástól való megmenekülését. Sorai a következőképpen hangzanak:

„Békével maradál te Maros Vásárhely,
Rabságra vitelből üres lőn az a hely.
Minden ostrom nélkül tartaik meg a vár,
Nem mehetett oda sem török, sem tatár,
Idegen nép mián nem lőn ott semmi kár,
Maradj szép békével ezután is ámbár”.⁸

A város levéltárát vizsgálva, világossá vált, hogy az nem szenvedett pótolhatatlan veszteséget, mint a gyulafehérvári, megmaradt máig épen. A korabeli iratokat vallatva, kitűnt, hogy azokban egyetlen konkrét utalás sincs a város „pusztulására”. Annál inkább találunk közvetlen adatot annak ellenkezőjéről. Nem került sor az „elhurcolt” tanácsi vezetők helyettesítésére, nem kellett anyagot beszerezni a „lerombolt” épületek és a vár újraépítésére, pénzt sem gyűjtöttek a rabok kiváltására stb. stb. A korabeli adótabellák meg azt mutatják, hogy a város népessége nem szenvedett lényeges csökkenést. Az 1658 februári adókimutatáskor 580 családfőt írtak össze, ua. év decemberének elején, amikor a fejedelemségre kirótt hadisarcnak a városra eső részét osztották fel, 575 családfőt lajstromoztak, 1659 elején 594-et.⁹ A népesség csökkenésére csak 1661-ben került sor, akkor is mintegy 10 százalékkal.¹⁰ Ennek oka pedig nem más, hanem járvány volt. Kitűnik ez a marosvásárhelyi református egyházközség az évi jövedelmeinek a lajstromából, ahova bejegyezték az elhunytakért végzett harangozások után befolyt díjakat is. A számadó egyháziak 1661 szeptemberében ide jegyezték be a következőket: „az pogányságnak itt léte miatt egy darab ideig nem harangoztatván, sokakat harangszó nélkült temettettek el, azon kül sok rendbeli szegények is fizetésre elégtelennek lévén, harangszó nélkült, az vagy egy harangszó alatt sok halottakat temettettek el”.¹¹ Az itt említett pogányság, akik miatt egy darabig nem lehetett harangozni, a város mellett táborozó

⁸ Közli Nagy Géza: Az erdélyi tatárjárás II. Rákóczi korában = *Akik a kősziklára építettek*. Kolozsvár, 1937.

⁹ MmOL, Mvhely város lt, Acta Contributionalia, 26/1658, 27/1659. sz.

¹⁰ Uo. 29/1661. sz.

¹¹ Mvhely Ref. lt, 65/1659. sz.

Ali pasa¹² csapatai voltak. Ezek addig ültek itt – de a várost nem dúlták fel –, amíg Apafi Mihályt be nem iktatták a fejedelmi székbe.

Önkéntelenül tevődik fel a kérdés, hogy lehetett volna-e két három hónappal a városi lakosság jó részének elhurcolása után összeírni ugyanazokat a személyeket? (A lajstromokban ugyanazon nevek szerepelnek.) SEWHOGYAN SEM. Lehetett volna egy feldúlt és kirabolt városból tekintélyes mennyiségű hadisarcot és a rá következő években megnövekedett adókat beszélni? A válasz csak hasonló lehet: NEM. Hallgattak volna a kortársak, ha Marosvásárhely is Gyulafehérvár vagy Torda sorsára jut? NEM.

Véleményem szerint Marosvásárhely 1658-i katasztrófája későbbi romantikus képzelet szüleménye, amely szerint a nagy ország-égésből a Maros menti városnak is „ki kellett vennie részét”.

Ezek után Nagy Szabó Ferenc „hősi halála” sem állja meg a helyét. Annál is inkább nem, mivel temetésével kapcsolatosan megbízható adatok maradtak fenn. A már említett egyházzövedelmi lajstromokban 1659. január 20-i bejegyzésből megtudjuk, hogy „Nagy Szabó Ferencz számára harangoztak 13-at, attak tölle fl. 3 //23 (vagyis 3 forint 23 dénárt).¹³ Úgy tűnik, hogy megadták neki a kiérdemelt végtiszteletet, pedig a neves memoriálé író nem is volt református, megmaradt a katolikus hiten. Hisz amíg másoknak csak 1–3-at harangoztak, addig neki 13-at.

In Pál-Antal Sándor: *A Székelyföld és városai*. Történelmi tanulmányok és közlemények. Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely, 2003, 46–50.

---

¹² Csengizade Ali, Jenő és Temesvár pasája, az 1660–1661-ben Erdélyben tartózkodó török hadak főszerdárja.

¹³ Mvhelyi Ref. It, 65/1659. sz.

